

Právo na krajinu

(dodatky ke druhému vydání knihy)

Ptejte se kormoránů

Nejprve o historii této knihy, dalších projektech a dalších plánech: Počátkem roku 2002 se M. Pečenka a Z. Kárník z nakladatelství Dokořán zajímali o české vydání slavné knihy S. Schamy *Krajina a paměť* (Fontana Press, 1996). Problém českého překladu není v textu, ale v desítkách obrázků, jejichž reprodukční práva patří mnoha institucím. Vydání tedy bylo odloženo (i když na něm nakladatelství dále pracuje) a místo toho jim spolupracovník redakce Petr A. Bílek (*děkuju pěkně*) doporučil moje texty o krajině, které pak vyšly v roce 2002 jako tato kniha. Zájem čtenářů trval, a tak po třech dotiscích bylo rozhodnuto vydat toto druhé, opravené vydání. Původně jsem je nechtěl doplňovat o žádné nové texty – jak k tomu přijdou ti, kteří si koupili první vydání? Pak mi ale bylo líto pár úryvků a esejů, které by nejspíš beze stopy zmizely v různých publikacích. Nicméně pokud si někdo koupil první vydání, nechce dál utrácet a stojí o dodatky, může si tento text stáhnout na stránkách nakladatelství (www.dokoran.cz), vytisknout jej a do knihy vložit.

Mnoho dalších textů psaných skoro dvě desítky let mi zbylo. Z těch, které jsem byl schopen číst znovu, jsem o dva roky později dopsal a sestavil pokračování *Krajin vnitřních a vnějších* pod názvem *Makom. Kniha míst* (Dokořán, 2004). Projekt jsem pojal jako trilogii, kterou bych chtěl tak za dva tři roky – aby toho nebylo moc najednou – uzavřít knihou o Praze, jež se pracovně jmenuje *Paragod, město pod závojem*. Paragod je určitý druh textilie spředené z dvaadvaceti vláken, tedy dvaadvaceti písmen a dvaadvaceti příběhů takovým způsobem, aby se každý příběh, ať již v tomto nebo v jiném světě, dotkl všech ostatních. Sám z té knihy mám strach a možná o ní budu raději vyprávět rybám na Císařském ostrově, než abych ji napsal. Ptejte se kormoránů.

Obou knih se tematicky dotýkají dvě kolektivní monografie o středních Čechách (Ložek V. a kol.: *Střední Čechy. Příroda, člověk, krajina*; a Cílek V. a kol.: *Vstoupit do krajiny. O přírodě a paměti středních Čech*, Dokořán, 2002

Pohled do nitra kapradiny člověku připomene, že v klidném absolutním prostoru zní číslo, které jsem slyšel tence zpívat.

a 2004). Knihy byly psány na vyzvu krajského hejtmána jako informace o bohatství i problémech středočeské krajiny. Zvláště druhá kniha je koncipována jako určitý slabikář základních obecných krajinných pojmů a přesahuje hranici kraje. Kromě řady kapitol a příspěvků v různých knihách a sbornících jsem byl pozván ke dvěma zajímavým projektům. První projekt Ladislava Moučky se týká velkého kamenného kruhu vetknutého do složité mnohocípé hvězdy, který navrhl v sedle pod horou Dymník u Šluknova. Kruh klade opatrné a nejisté otázky o tom, jaké svatyně krajina unese a jak vytvářet sakrální krajinné sítě (viz dále, nakladatelství Půdorys v roce 2005 vydává knihu L. Moučky na toto téma).

Druhý projekt Jiřího Sádla a spolupracovníků se týká krajinných převratů a revolucí posledních deseti tisíc let. Myslím, že se jedná o zásadní, dobrovolně skromný a jednoduchý příspěvek k dějinám posledních tisíciletí české krajiny vyprávěný z hlediska jí samé (Sádlo J. a kol.: *Krajinné převraty*, nakladatelství Malá skála, 2005, v tisku). Hlavní autor a editor J. Sádlo šel

při jejím sestavování tak daleko, že odmítl mně blízký koncept „pestré knihy“ a místo toho volil publikaci bez obrázků (ty jsou prý pro blbce). Pokud to šlo, tak se snažil vypustit všechny zajímavosti a udržet dílo v podobě monobloku, jaký by mu Stanislav Komárek, mistr šťastných odboček, nemohl pochválit. Na tuto knihu se moc těším.

V tomto roce (2005) pracuji na malé černobílé monografii Hany Rysové, jedné učebnici pro ekonomy (společně s I. Kratochvílem) a na odborných projektech. V příštím roce s Pavlem Mudrou a kolektivem a pod patronací hejtmanství Středočeského kraje plánujeme větší knihu o přírodní i lidské historii středních Čech.

Hvězda vetknutá do krajiny

Nad Rumburkem v severních Čechách, na vrchu od 16. století zvaném Dymník či Rauchberg – Kouřový vrch, vzniklo v rozmezí let 2003–2004 neobvyklé kamenné dílo. Ze země vyrůstá a k nebi ční dvaadvacet štíhlých žulových obelisků. Každý váží kolem čtyř tun a je pět až šest metrů dlouhý. Dvanáct z nich dělí obvod kruhové stavby o průměru třicet metrů na dvanáct stejných dílů a deset dalších je symetricky umístěno uvnitř kruhu. Všechny kameny jsou mezi sebou propojeny šedavými a načervenalými žulovými chodníky vytvářejícími labyrint, v jehož středu se objevuje hvězda složená z trojúhelníku směřujícího nahoru a z trojúhelníku směřujícího dolů. Dávný symbol má řadu významů, ale v podstatě znamená, že řád nebe je podobný řádu země a člověk stojí jako svorník uprostřed. Jindy se čte jako pobídka k tomu, aby úsilí člověka v rovnováze směřovalo k praktickým záležitostem i k věcem, jež jej přesahují, a že stejně obojí je nerozlučně propleteno do jednoho většího celku.

Geneze stavby je následující: místní podnikatel a pozdější investor M. Bernas odkryl při rekonstrukci kanalizace v Jiřetíně pod Jedlovou sérii dlouhých, velkými klíny našťipaných žulových překladů, které přemostovaly místní potok. Ten byl sveden, jak je tomu v Sudetech obvyklé, nejprve do kamenného koryta, jež bylo později z důvodu úspory místa překryto. Takových míst je celá řada – málokdo si například uvědomuje, že pod náměstím v Jáchymově teče poměrně velký potok.

Architekt Karel Dobner byl požádán, aby z kamenů vytvořil nějakou asambláž, a protože velkých kamenů bylo dvaadvacet, vzpomněl si, že číslem dvaadvacet se po mnoho let velmi upřímně a uamanutě zabýval Ladislav Moučka, autor několika nekomerčních knih o posvátné geometrii

a kabale. L. Moučka navrhl, že kameny by měly být vztyčeny v uzlových bodech obrazce, který navazuje na kabalistický, trojnásobně proniknutý strom života. Tato složitá hvězda by mohla představovat jeden z nejsilnějších obrazových symbolů ezoterické tradice. Nejednalo se tedy o nějakou kopii Stonehenge, ale o tvorbu krajinné hvězdy, která odpovídá tradici křesťanské kabaly a v samotném okolí místa nějak souzní s čtvercovou loretoou významného dvorního architekta Lukase von Hildebrandta.

Historicky nejslavnějším poutním místem Šluknovska je loreta v Rumburku. Založil ji v roce 1704 Antonín Florian, kníže z Liechtensteinu. Ke stavbě kdysi hojně navštěvované budovy přistupoval nesmírně pečlivě. V Římě u papeže si nechal vysvětit kopii loretánské černé madony a pak společně s architektem Johannem Lukase von Hildebrandt (1668–1745) navštívil původní italské Loreto. Podle místního podání pečlivě proměřili jeho rozměry a podle nich v Rumburku postavili kopii loretánské kaple, o kterou se později jako u pražské Lorety starali kapucíni. Hildebrandt působil jako dvorní vídeňský stavitel, který na našem území zanechal výraznou stopu při stavbě poutního chrámu v Jablonném, klášteřu v Louce u Znojma a zprostředkovaně asi i v díle mistra z největších – Ignáce Kiliána Dientzenhofera, který se u něj učil. V kruhu pod Dymníkem i ve čtverci lorety zní stejný motiv pečlivé geometrické přípravy. Podobně jako byly na desítkách stran pečlivě propracovány scénáře například návrhů fresek barokního kostela, tak i ideový návrh kamenného kruhu obsahuje asi sto stran textu a řadu obrázků.

Hvězda pečlivě vložená do krajiny v sedle mezi dvěma návršími, na okraji dávného sopečného kráteru, je zvýrazněna stojícími kameny, jež jsou pročešávány severozápadním větrem. Stavba na první pohled působí jako megalitický kamenný kruh přenesený sem odkudsi ze severu, ale pozorovatel si záhy uvědomí, že do zdejší krajiny patří a že ji zvýrazňuje. Působí, jako by na místě vyrostla sama od sebe, tak jako rostou kruhy hub na louce po dešti. V podvečer či za ranních mlh vzbuzuje dojem, že kameny jsou kolíčky obřího hudebního nástroje, jehož neviditelné, dobře vyladěné struny jsou zakotveny v křišťálových sférách noci.

Kruhové svatyně samy opisují kruh svého vývoje. Před sedmi tisíci lety vyšly z Podunají. Již tehdy měly základní rysy nynějších „hengí“ či rondelů: kruh o průměru 30–60 metrů dělený čtyřmi branami a orientovaný ke světovým stranám a někdy i Slunci a Měsíci. Prvotní, ještě pozdě neolitické *henge* byly pravděpodobně zasvěceny Měsíci a Bohyni, ale pozdějším vývojem se z nich stávaly chrámy Slunce a Boha. *Henge* či rondely se přelily přes území jižní Moravy do středních Čech a dále na západ. Monumentální anglický Stonehenge je o tisíc let mladším, ale technicky

Kamenný kruh vetknutý do hvězdy tří spojených stromů života v sedle pod horou Dymníkem u Rumburka je nejkrásnější při pohledu z dálky. Kameny pročesávají prostor. Kameny jako kuličky obřího hudebního nástroje, jehož struny jsou napnuty do nebe.

dokonalejším bratrem hliněných a dřevěných *hengí*, jejichž základy leží na žirných sprašových rovinách Znojemska či Kutnohorska.

Kruh na Dymníku je návratem něčeho, co tu už bylo a co se později v podobné formě vracelo, tak jako se vrací zapomenuté písně. Jako by zde osciloval nějaký motiv kamene a kruhu propojující každodenní svět pod našima nohama s něčím nad námi. *Vyjít na horu a uslyšet zvuk. Stát v kruhu a najít tón svého srdce?* Kde jsme to již zažili? V kruhových svatyních doby bronzové, v rotundě se čtyřmi apsidami na Sázavě anebo na Santiniho Zelené hoře u Žďáru nad Sázavou, jejíž geometrický základ se blíží (jak se později ukázalo) kamennému kruhu na Dymníku? Mýty mnoha dob a mnoha kultur opakují stejný motiv – šepot kamene. Nerozeznáme slova, ale víme, že tu něco promlouvá. Vcházíme do kruhu a pozorně nasloucháme. Takováto místa rodí básníky nebo blázny.

Pokusím se stručně charakterizovat momenty, které mně buď jako zážitky, nebo jako pochyby nejlouběji utkvěly v mysli:

- První setkání: ze vzdálenosti necelých tří kilometrů ze Strážného vrchu nad Rumburkem jsem v sedle pod Dymníkem poprvé spatřil prsty vztyčených obelisků. Dojem to byl úchvatný.
- V nadšení nad archaickou sakralitou projektu mne zamrzelo, když jsem se dozvěděl, že kamenný kruh se stane součástí golfového hřiště, tedy díla nejspíš protikladného charakteru. Ladislav Moučka na výtku reaguje: *Víš, já si myslím, že za dvě stě let už tam žádné hřiště nebude.* Uspokojení nad tím, že někdo opět plánuje na staletí dopředu.
- Velký dojem na mne udělalo vytyčování astronomické orientace kruhu. Pavel Turnovský se postavil do středu kruhu, sepjatými pažemi ukázal k vycházejícímu Slunci, provedl korekci na datum a zeměpisnou šířku a stanovil tak světové strany, i když má doma kompas. Choval se k prostoru, ke světovým stranám jako k živé věci. Podobně se člověk může vztahovat i k času, když zapomene hodinky s jejich mrtvým mechanickým časem. Střed kruhu určil Marko Pogačnik.
- Jak docházelo ke spojování kamenů cestičkami hvězd, člověk měl dojem, že stavba zní jako struny natažené do nebe.
- Ladislav Moučka na otázku, zda se stavbě nesnažil vtisknout nějaký náboj, odpověděl, že to je přesně to, co nechtěl; že stavba je tak navržena, aby se sama naplnila. Vystupuje spíš jako „zviditelňovatel“ toho, co zde již bylo či neustále je, než jako tvůrce.
- Velmi mne zaujal rozbor kamenného kruhu Stonehenge, které patřilo několika kmenům a několika názorům na svět. Jeho poslední uživatelé se tisíc let zabývali tím, jak jej začlenit do krajiny a sítě dalších monumentů. A už nic nestavěli.

Paměť je něco, co nás v časech turbulentních změn ukotvuje, dává nám smysl a někdy nás i zachraňuje před prázdňem nejistot a možností. Krajina i místo mají paměť, jež má složku přírodní a složku kulturní. Přírodní paměť je dána substrátem, reliéfem a klimatem. Kulturní paměť je dána obhospodařováním, posvěcováním a znesvěcováním krajiny. Neobvyklým pokusem navázat na živý a paměť je kamenný kruh pod horou Dymník u Rumburka, který odkazuje nejenom k pravěku, ale možná ještě víc k barokní, křesťanské kabale. Nevím, zda je možné takto silově zacházet s místem, ale čas ukáže, zda kruh vrostl do krajiny a obohatil ji. Je třeba se na toto místo vracet a roky je pozorovat.